TURK TILIDA GRAMMATIK XATOLARNI TAHLIL QILISH MODELI

Sabirova Dilnoza Ulug'bekovna

Toshkent Axborot Texnologiyalari Universiteti talabasi

Email: sabirovadilnoza2005@gmail.com

Telefon: +998 (94) 088 55 24

- **Annotatsiya:** Ushbu maqolada turk tilini o‘rganish jarayonida uchraydigan grammatik xatolarni tahlil qilish modeli va uning ta’lim jarayonidagi ahamiyati yoritiladi. Grammatik xatolarni tizimli ravishda aniqlash va tahlil qilish o‘quvchilarning tilni to‘g‘ri o‘zlashtirishiga hamda kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqolada grammatik xatolarni tasniflash, ularning kelib chiqish sabablari hamda xatolarni kamaytirishga qaratilgan metodik yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, xatolarni tahlil qilish modeli asosida o‘quvchilarga individual tavsiyalar berish va ta’lim samaradorligini oshirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.

- **Kalit so‘zlar:** turk tili, grammatik xatolar, xatolar tahlili, til o‘qitish metodikasi, grammatika, kommunikativ kompetensiya, ta’lim samaradorligi, til o‘rganish.

Abstract: This article examines a model for analyzing grammatical errors in the process of learning the Turkish language and its significance in language education. Systematic identification and analysis of grammatical errors help learners acquire the language more accurately and improve their communicative competence. The article discusses the classification of grammatical errors, the main causes of these errors, and methodological approaches to reducing them. Furthermore, it explores how the grammatical error analysis model can be used to provide individualized feedback to learners and enhance the overall effectiveness of the teaching and learning process.

Keywords: Turkish language, grammatical errors, error analysis, language teaching methodology, grammar, communicative competence, educational effectiveness, language learning.

Аннотация: В данной статье рассматривается модель анализа грамматических ошибок при изучении турецкого языка и её значение в образовательном процессе. Систематическое выявление и анализ грамматических ошибок способствуют более правильному усвоению языка и развитию коммуникативной компетенции обучающихся. В статье рассматриваются классификация грамматических ошибок, причины их возникновения, а также методические подходы, направленные на их предупреждение и устранение. Кроме того, анализируются возможности использования модели анализа грамматических ошибок для предоставления обучающимся индивидуальных рекомендаций и повышения эффективности обучения.

Ключевые слова: турецкий язык, узбекский язык, сравнительный метод, методика преподавания языка, сравнительный анализ, грамматическое сходство, коммуникативная компетенция, языковые навыки.

- **Kirish**

Bugungi kunda turk tiliga bo‘lgan qiziqishning ortishi natijasida uni xorijiy til sifatida o‘qitish metodikasini takomillashtirish muhim masalalardan biriga aylandi. O‘zbekistonda ham turk tilini o‘rganayotgan talabalar soni yildan-yilga ko‘payib bormoqda. Bunga ikki davlat o‘rtasidagi ta’lim, fan, madaniyat va iqtisodiyot sohalaridagi hamkorlikning kengayishi, shuningdek, Turkiya oliy ta’lim muassasalarida tahsil olish va xalqaro dasturlarda ishtirok etishga bo‘lgan qiziqish sabab bo‘lmoqda. Shu bois o‘quvchilarning turk tilini puxta egallashi va grammatik jihatdan to‘g‘ri qo‘llay olishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Til o‘rganish jarayonida grammatik xatolarning yuzaga kelishi tabiiy holat hisoblanadi. Bunday xatolar o‘quvchilarning tilni o‘zlashtirish bosqichi, ona

tilining ta’siri, grammatik qoidalarning yetarli darajada o‘zlashtirilmaganligi yoki amaliy mashg‘ulotlarning kamligi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Ayniqsa, o‘zbek va turk tillarining o‘xshashligi sababli ayrim grammatik shakllarni noto‘g‘ri qo‘llash yoki ikki til qoidalarini aralashtirish holatlari tez-tez uchraydi. Bu esa o‘quvchilarning yozma va og‘zaki nutqida turli grammatik xatolarning paydo bo‘lishiga olib keladi.

Grammatik xatolarni tizimli ravishda tahlil qilish nafaqat o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlash, balki ta’lim jarayonidagi mavjud kamchiliklarni belgilash va ularni bartaraf etish imkonini ham beradi. Xatolar tahlili asosida o‘qituvchi qaysi grammatik mavzular o‘quvchilar uchun murakkab ekanligini aniqlashi, mos metod va mashqlarni tanlashi hamda o‘quv jarayonini yanada samarali tashkil etishi mumkin.

Ushbu maqolada turk tilida grammatik xatolarni tahlil qilish modeli, uning asosiy bosqichlari hamda ta’lim jarayonidagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, grammatik xatolarni aniqlash, tasniflash va tahlil qilish orqali ularni kamaytirish usullari hamda o‘quvchilarning grammatik kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan metodik tavsiyalar keltiriladi. Bu yondashuv turk tilini o‘qitish sifatini oshirish va o‘quvchilarning tilni to‘g‘ri hamda ongli ravishda o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

- **Asosiy qism**

Turk tilini o‘rganish jarayonida grammatik xatolar o‘quvchilarning tilni o‘zlashtirish bosqichini aks ettiruvchi tabiiy hodisa hisoblanadi. Til o‘rganishda xatolar faqat kamchilik emas, balki o‘quvchining yangi grammatik qoidalarni qanday o‘zlashtirayotganini ko‘rsatuvchi muhim ko‘rsatkich hamdir. Shu sababli zamonaviy metodikada xatolarni faqat tuzatish emas, balki ularni ilmiy asosda tahlil qilishga alohida e’tibor qaratiladi.

Turk tilini o‘rganayotgan o‘zbek talabalari orasida uchraydigan grammatik xatolarni bir necha guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruh fe’l zamonlarini

noto‘g‘ri qo‘llash bilan bog‘liq xatolardir. Ikkinchi guruh kelishik va egalik qo‘shimchalarini ishlatishda kuzatiladi. Uchinchi guruh so‘z tartibi va gap tuzilishidagi xatolarni o‘z ichiga oladi. Bundan tashqari, singarmonizm qoidalariga amal qilmaslik, yordamchi fe'llardan noto‘g‘ri foydalanish ham keng tarqalgan xatolar qatoriga kiradi. Ushbu xatolarni alohida guruhlarga ajratish ularning sabablarini aniqroq aniqlash imkonini beradi.

Grammatik xatolarni tahlil qilish modeli besh bosqichdan iborat bo‘lishi mumkin. Birinchi bosqichda o‘quvchilarning yozma va og‘zaki ishlari yig‘iladi. Ikkinchi bosqichda aniqlangan xatolar grammatik mavzular bo‘yicha tasniflanadi. Uchinchi bosqichda har bir xatoning sababi aniqlanadi. Masalan, xato ona tili ta’siri natijasidami, grammatik qoidani yetarli bilmaslikdanmi yoki e’tiborsizlik oqibatidami — shu jihatlar o‘rganiladi. To‘rtinchi bosqichda har bir xato uchun mos metodik yechim tanlanadi. Beshinchi bosqichda esa o‘quvchilarga qayta mashqlar berilib, xatolarning kamayish darajasi monitoring qilinadi.

Mazkur modelni ta’lim jarayonida qo‘llash o‘qituvchiga har bir guruh yoki talabaning grammatik muammolarini aniqlash imkonini beradi. Masalan, agar talabalarning aksariyatida kelishik qo‘shimchalari bilan bog‘liq xatolar kuzatilsa, keyingi mashg‘ulotlarda aynan shu mavzu bo‘yicha qo‘shimcha mashqlar, dialoglar va yozma topshiriqlar tashkil etiladi. Natijada dars jarayoni umumiy emas, balki mavjud muammolarni bartaraf etishga yo‘naltirilgan holda olib boriladi.

So‘nggi yillarda sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi grammatik xatolarni tahlil qilish modelini yanada takomillashtirish imkonini bermoqda. AI asosidagi platformalar va chatbotlar o‘quvchilarning yozma matnlarini qisqa vaqt ichida tekshirib, grammatik xatolarni aniqlaydi, ularning sabablarini izohlaydi va to‘g‘ri variantlarni tavsiya etadi. Shuningdek, tizim xatolar statistikasi asosida qaysi grammatik mavzular ko‘proq qiyinchilik tug‘dirayotganini ham ko‘rsatishi

mumkin. Bu esa o‘qituvchiga dars mazmunini tahliliy ma’lumotlar asosida rejalashtirish imkonini beradi.

Taklif etilayotgan modelning amaliy ahamiyati shundaki, u grammatik xatolarni faqat aniqlash bilan cheklanmaydi, balki ularning sabablarini tahlil qilish va bartaraf etish mexanizmini ham taklif etadi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning grammatik kompetensiyasini rivojlantirish, yozma va og‘zaki nutq sifatini yaxshilash hamda turk tilini xalqaro standartlar asosida samarali o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

- **Xulosa**

Turk tilida grammatik xatolarni tahlil qilish o‘quvchilarning tilni o‘zlashtirish jarayonini chuqurroq anglash va ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim metodik vositadir. Xatolarni tizimli ravishda o‘rganish orqali o‘quvchilarning qaysi grammatik mavzularda ko‘proq qiyinchilikka duch kelayotgani aniqlanadi hamda o‘quv jarayonini ularning ehtiyojlariga mos ravishda takomillashtirish imkoniyati yaratiladi. Shu jihatdan grammatik xatolarni tahlil qilish faqat nazorat usuli emas, balki o‘qitishni individuallashtirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizm sifatida ham ahamiyat kasb etadi.

Maqolada tavsiya etilgan grammatik xatolarni tahlil qilish modeli xatolarni aniqlash, tasniflash, ularning kelib chiqish sabablarini belgilash, mos metodik yechimlarni tanlash va natijalarni monitoring qilish bosqichlarini yagona tizimga birlashtiradi. Bunday yondashuv o‘qituvchiga o‘quvchilarning rivojlanish dinamikasini kuzatish, o‘quv materiallarini qayta rejalashtirish hamda grammatik kompetensiyani bosqichma-bosqich shakllantirish imkonini beradi.

Shuningdek, raqamli ta’lim muhitining rivojlanishi grammatik xatolarni tahlil qilish jarayonini yanada samarali tashkil etishga zamin yaratmoqda. Sun’iy intellekt asosidagi platformalar, avtomatik grammatika tekshiruvchilari va adaptiv ta’lim tizimlari xatolarni tezkor aniqlash, individual tavsiyalar berish hamda o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini muntazam monitoring qilish imkonini

kengaytiradi. Natijada tahlil jarayoni aniq ma’lumotlarga asoslanib, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi.

Xulosa qilib aytganda, grammatik xatolarni tahlil qilish modeli turk tilini o‘qitishda nazariy bilim bilan amaliy faoliyatni o‘zaro bog‘lovchi samarali metodik yondashuv hisoblanadi. Mazkur modelni ta’lim amaliyotiga izchil tatbiq etish o‘quvchilarning grammatik kompetensiyasini mustahkamlash, yozma va og‘zaki nutq sifatini oshirish hamda turk tilini ongli va barqaror o‘zlashtirish uchun mustahkam ilmiy-metodik asos yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Corder, S. Pit. *Error Analysis and Interlanguage*. Oxford: Oxford University Press, 1981.

2. Ellis, Rod. *The Study of Second Language Acquisition*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2008.

3. Brown, H. Douglas. *Principles of Language Learning and Teaching*. 6th ed. White Plains, NY: Pearson Education, 2014.

4. Demirel, Özcan. *Yabancı Dil Öğretimi: Dil Pasaportu, Dil Biyografisi, Dil Dosyası*. 10-nashr. Ankara: Pegem Akademi, 2020.

5. Göçer, Ali. *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi, 2015.

6. Güneş, Firdevs. *Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller*. Ankara: Pegem Akademi, 2013.

7. Richards, Jack C.., Schmidt, Richard. *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. 4th ed. London: Routledge, 2010.

8. Jalolov J. J. *Chet til o‘qitish metodikasi*. Toshkent: O‘qituvchi, 2012.

9. Mahmudov N. M. *Til va nutq*. Toshkent: Ma’naviyat, 2013.

10. Hasanboyev J., To‘xtaxodjayeva M., Haydarov M. va boshq. *Pedagogika*. Toshkent: O‘zbekiston Faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2020.